

1. สภาพและความสำคัญของปัญหา

หลังการปฏิวัติครั้งใหญ่ของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 อันยังผลให้มีการล้มล้างรัฐบาลเผด็จการทหารในขณะนั้นออกไปแล้ว ประเทศไทยก็มุ่งไปสู่แนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง อย่างคึกคัก และเต็มไปด้วยความหวัง การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2517 เมื่อตอนปลายปี 2517 นั้น เป็นผลให้อำนาจในการปกครองได้กลับมามีอยู่ในมือของประชาชนอีกครั้ง หลังจากที่ถูกรับรูดคดและกลุ่มบุคคลบางกลุ่มใช้เล่ห์เหลี่ยม และข้ออ้างประการต่าง ๆ ทำการข้อยแย้งไปครอบครองก่อนหน้านี้เสียเป็นเวลานาน และแม้จะได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ในแง่ของความไม่เหมาะสมด้วยประการต่าง ๆ ตั้งแต่ขณะยังเป็นตัวร่างจนผ่านสภานิติบัญญัติแห่งชาติออกมาก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาอย่างเป็นธรรมแล้วก็ต้องยอมรับว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติหลายอย่างที่ก้าวหน้า และเป็นประชาธิปไตยกว่ารัฐธรรมนูญอีกหลายฉบับที่เคยมีมา

การเลือกตั้งทั่วไปที่มีขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ 2 ครั้ง เป็นผลให้มีการจัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศรวมทั้งสิ้น 4 รัฐบาล การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 นั้น ปรากฏว่าพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้ง 22 พรรค ไม่มีพรรคใดได้รับคะแนนนิยมเด็ดขาดจนสามารถจัดตั้งรัฐบาลโดยลำพังได้ รัฐบาลผสมชุดแรกเป็นรัฐบาลผสมเสียงข้างน้อยระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคเกษตรสังคม ซึ่งก็มีอายุแค่ 14 วันเท่านั้น เพราะไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภาในวันแถลงนโยบาย

จากนั้นรวมทั้งก่อนหน้านี้ พรรคการเมืองต่าง ๆ ทั้งพรรคเล็กพรรคใหญ่รวม 16 พรรคก็ได้รวมกันเป็นกลุ่มสหพรรคจัดตั้งรัฐบาลผสมเรียกว่า "รัฐบาลสหพรรค" ขึ้น โดยมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามรัฐบาลสหพรรคต้องประสบกับ

ปัญหาทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา เนื่องด้วยต้องคอยเอาอกเอาใจและแจกจ่ายผลประโยชน์ให้กับบุคคลและกลุ่มบุคคลในพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่สนับสนุนรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งทางการเมืองนั้น เป็นชนวนให้ภายในกลุ่มสหพรรคมีความขัดแย้งกันอยู่เนื่อง ๆ ในที่สุดนายกรัฐมนตรีนั่งซึ่งพยายามใช้กลวิธีต่าง ๆ เข้าแก้ไขตลอดมาแต่ก็ไม่ได้ผล ก็จำต้องหาทางออกด้วยการตัดสินใจยุบสภาผู้แทน รวมเวลาที่รัฐบาลผสมสหพรรคบริหารประเทศมาด้วยความล้มล่อนี้ 9 เดือน 21 วัน

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 จำนวนผู้มาลงคะแนนลดลงจากการเลือกตั้งครั้งก่อนเล็กน้อย ในขณะที่ผลการเลือกตั้งมีแนวโน้มดีขึ้น เพราะบรรดาพรรคเล็กพรรคน้อยเริ่มไม่ได้รับความนิยมจากประชาชน และจำนวนพรรคในสภาก็ลดลง พรรคประชาธิปไตยซึ่งมีที่นั่งมากที่สุด ได้เป็นแกนในการจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับอีก 3 พรรค เรียกว่า "รัฐบาลจตุรพรรค" โดยมีคะแนนเสียงสนับสนุนท่วมท้นถึง 206 เสียง จากจำนวนคะแนนเสียงทั้งหมดในสภาที่เพิ่มขึ้นเป็น 279 เสียง

เมื่อพิจารณาถึงฐานคะแนนที่สนับสนุนรัฐบาลในสภาแล้ว น่าจะคิดว่ารัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคงเป็นอย่างมาก และอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในการบริหารประเทศได้มาก แต่กลับกลายเป็นว่ารัฐบาลจตุรพรรคต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายเสียจนไม่อาจก่อให้เกิดผลงานที่สำคัญได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความแตกแยกภายในพรรคแกนกลางของรัฐบาล คือพรรคประชาธิปไตยเอง เมื่อรวมกับปัญหาความแตกแยกกันระหว่างพรรคที่ร่วมสนับสนุนรัฐบาล ตลอดจนปัญหาความแตกแยกระหว่างกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มก๊กันต่าง ๆ ที่แบ่งแยกกันออกเป็นขั้วระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาแล้ว ได้ทำความยุ่งยากให้กับเสถียรภาพของรัฐบาลอยู่มาก จากกรณีการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของจอมพลถนอม กิตติขจร ในตอนปลายปี 2519 ความขัดแย้งกันข้างต้นก็นำรัฐบาลไปสู่จุดจบ เมื่อนายก ฯ ได้ลาออกจากตำแหน่ง และตามมาด้วยการรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ในช่วงสองปีที่ผ่านมาประเทศไทยมีการปกครองในระบบประชาธิปไตยดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่ามีรัฐบาลสองชุดที่ได้ทำหน้าที่บริหารประเทศอย่างแท้จริง คือรัฐบาลผสมสหพรรค

ภายใต้การนำของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ระหว่างวันที่ 17 มีนาคม 2518 ถึงวันที่ 12 มกราคม 2519 รัฐบาลหนึ่ง กับรัฐบาลจตุรพรรคซึ่งมีม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีอีกรัฐบาลหนึ่ง ซึ่งพอจะกล่าวรวม ๆ ได้ว่าทำหน้าที่อยู่ระหว่างวันที่ 20 เมษายน ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519

เราพบความจริงเกี่ยวกับรัฐบาลที่ขึ้นมาบริหารประเทศทั้งสองชุดสองประการด้วยกัน คือ ประการแรก รัฐบาลทั้งสองต่างก็เป็นรัฐบาลผสม อีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลผสมทั้งสองนี้ต่างบริหารประเทศอยู่แค่ช่วงเวลาสั้น ๆ ไม่ถึง 1 ปีเท่านั้น แม้ความจริงจะปรากฏว่ารัฐบาลทั้งสองนี้ได้สิ้นสุดไปในวิถีทางที่แตกต่างกัน กล่าวคือ รัฐบาลสหพรรคนั้นสิ้นสุดลงด้วยความสมัครใจของตัวเองที่ตัดสินใจยุบสภา เพื่อให้รัฐบาลสิ้นสุดลงพร้อม ๆ กับสภาผู้แทนราษฎร ส่วนรัฐบาลจตุรพรรคนั้นพ้นไปด้วยอำนาจจากภายนอก คือ ได้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเพื่อล้มล้างรัฐบาลในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อแตกต่างกันดังกล่าวกก็ตาม แต่เราก็ไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า รัฐบาลผสมทั้งสองนี้ต่างมีลักษณะและอาการที่เหมือนกันอย่างหนึ่ง นั่นคือตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลทั้งสองทำหน้าที่บริหารประเทศอยู่นั้น ปัญหาความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลได้ปรากฏให้เห็นกันอยู่เสมอจนรัฐบาลหนึ่งต้องยุบตัวเองไป ในขณะที่อีกรัฐบาลหนึ่งก็อยู่ในสภาพที่อ่อนแอจนไปจนอยู่ตลอดเวลา

ปรากฏการณ์เช่นนี้ ก่อให้เกิดคำถามที่สำคัญข้อหนึ่ง นั่นคือ ทำไมรัฐบาลผสมที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวจึงขาดเสถียรภาพเช่นนั้น คำตอบปัญหานี้มีตั้งแต่คำตอบที่ง่ายที่สุดไปจนถึงคำตอบที่ยากที่สุด แต่คำตอบที่ง่ายนั้น ก็ดูเหมือนจะเป็นคำตอบที่สร้างความสงสัยให้กับเราได้มากที่สุดด้วย คำตอบนี้ก็คือ เพราะรัฐบาลทั้งสองในขณะนั้นเป็นรัฐบาลผสม และขึ้นชื่อว่ารัฐบาลทั้งหลายแล้ว รัฐบาลผสมย่อมเป็นรัฐบาลที่อ่อนแอที่สุด การตอบเช่นนี้มีความง่ายพอ ๆ กับความไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม คำตอบที่สามารถให้ความกระจ่างได้มากกว่านี้ ก็ต้องการคำอธิบายที่มากกว่านี้เช่นกัน

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจจะสรุปเป็นตัวปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาได้ดังนี้

1. ทำไมรัฐบาลผสมทั้งสองจึงไม่มีเสถียรภาพที่มั่นคงตลอดระยะเวลาที่บริหารประเทศอยู่ มีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวกำหนดความไม่มีเสถียรภาพนี้
2. ความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลผสมทั้งสอง มีลักษณะและสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันประการใดบ้าง
3. จากประสบการณ์ในช่วงดังกล่าวนี้ เราได้รับบทเรียนจากความผิดพลาดเหล่านั้นประการใดบ้าง

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

กล่าวโดยย่อที่สุด วัตถุประสงค์ในการศึกษานี้ ก็เพื่อตอบปัญหาที่ได้กำหนดไว้แล้วข้างต้นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม อาจจะพอแยกแยะเป็นประเด็น ๆ ได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้รัฐบาลผสมของไทยล้มเหลว โดยเน้นที่การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างรัฐบาลผสมทั้งสองชุดดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุและลักษณะการไร้เสถียรภาพของรัฐบาลผสมทั้งสองชุดนั้นว่า คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อประมวลให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของเสถียรภาพของรัฐบาลผสมของไทย ในประสบการณ์ประชาธิปไตยครั้งล่าสุดนี้ออกมา

2. เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ศึกษาได้ข้างต้น กับทฤษฎีเกี่ยวกับเสถียรภาพของรัฐบาลผสมที่ได้มีนักวิชาการทางตะวันตกตั้งเอาไว้ ว่ามีความสอดคล้องหรือเป็นจริงแค่ไหน ซึ่งวัตถุประสงค์ข้อนี้อาจเป็นการตั้งความหวังที่สูงเกินไปก็ได้ ถ้าปรากฏว่าการศึกษานี้ไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนพอ ในที่นี้ผู้เขียนจึงขอให้อือเป็นเพียงความพยายามเบื้องต้นเท่านั้น

3. เพื่อเป็นการสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ในช่วงดังกล่าวของเราเกี่ยวกับรัฐบาลผสมในระบบประชาธิปไตยว่ามีจุดอ่อนตรงไหน ผิดพลาดอย่างไร และควรจะแก้ไขไปในทางใด ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศเราสามารถมีรัฐบาลที่มีทั้งเสถียรภาพและประสิทธิภาพที่สูงพอ ๆ กับความเป็นประชาธิปไตย ถ้าเรามีโอกาสเช่นนั้นอีก

3. ขอบเขตในการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาถึงปัญหาความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลผสมของไทย ว่ามีลักษณะเช่นไร และมีสาเหตุมาจากปัจจัยอะไรบ้าง โดยเลือกเอาประสบการณ์ที่เกี่ยวกับรัฐบาลผสมในช่วงปี 2518 - 2519 ทั้งนี้โดยขอจำกัดแค่การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างรัฐบาลผสมในช่วงดังกล่าว 2 รัฐบาล คือ รัฐบาลผสมสหพรรค ตั้งแต่ 17 มีนาคม 2518 ถึง 12 มกราคม 2519 กับรัฐบาลผสมจตุรพรรคระหว่าง 20 เมษายน ถึง 6 ตุลาคม 2519 เท่านั้น

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาและวิจัยปัญหาต่าง ๆ ก็โดยมีความมุ่งหวังว่าผลการศึกษานั้นจะสามารถให้ประโยชน์ได้ในทางใดทางหนึ่ง การศึกษาถึงปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลผสมของไทยดังกล่าวนี้อีกเช่นกัน ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับน่าจะมี 2 ประการ คือ

ประการแรก คาดว่าผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงลักษณะต่าง ๆ ของความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลผสมทั้งสอง ตลอดจนเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังความล้มเหลวดังกล่าว การทราบถึงขอบบทรองและสาเหตุแห่งความบกพร่องดังกล่าวนั้น ย่อมทำให้เราสามารถสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ในช่วงดังกล่าวนี้ได้ว่า ผิดพลาดอย่างไร และควรจะได้แก้ไขปรับปรุงไปในแนวทางใดในโอกาสต่อไป

ประการที่สอง เป็นประโยชน์ในทางทฤษฎี กล่าวคือเมื่อได้ข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับเสถียรภาพของรัฐบาลผสมของไทยแล้ว ก็สามารถที่จะนำไปเทียบหรือตรวจสอบกับทฤษฎีทางด้านนี้ ที่นักวิชาการตะวันตกได้สร้างไว้ ว่ามีความถูกต้องและใช้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวในประเทศไทยได้เพียงไร

โดยสรุป ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างทฤษฎีประการหนึ่ง กับประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำเอาผลการศึกษาค้นคว้าที่ได้ไปใช้แก้ไขปรับปรุงความผิดพลาดที่ผ่านมาอีกประการหนึ่งนั่นเอง

5. วิธีการศึกษาและวิจัย

สำหรับวิธีการศึกษาและดำเนินการวิจัยเพื่อตอบปัญหาที่ตั้งได้กล่าวมาแล้วนั้น จะใช้วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ (historical approach) โดยการค้นคว้าในลักษณะการวิจัยเอกสาร (documentary research) ประกอบการสัมภาษณ์บุคคล ซึ่งอาจแยกพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูลได้ดังนี้

1. ข้อมูลจากเอกสาร จะมีที่มาจากแหล่งสำคัญ 2 แหล่งคือ

(1) บรรดาข่าวสาร ข้อมูลที่ปรากฏตามหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งที่ตีพิมพ์ในช่วงนั้น และช่วงหลังจากนั้น

(2) อีกส่วนหนึ่งของข้อมูลจากเอกสารนี้ จะมาจากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร

2. สำหรับข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่จะมาจากการสัมภาษณ์บุคคลนั้น จะได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลหลายคนที่เคยมีบทบาทอยู่ในรัฐบาลผสมทั้งสองชุดนั้น ซึ่งอาจได้แก่หัวหน้ารัฐบาล หัวหน้าพรรคการเมือง ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในขณะนั้น

6. นิยามศัพท์สำคัญ

1. "รัฐบาลผสม" เรมอนด์ เอช.คาเรท (Remond H. Kaaret) อธิบายว่า หมายถึง "รัฐบาลที่ประกอบด้วยรัฐมนตรีซึ่งมาจากพรรคการเมืองเสียงข้างน้อยสองพรรคหรือมากกว่านั้น เพื่อให้รัฐบาลสามารถมีเสียงข้างมากในสภาได้ รัฐบาลผสมนี้จะพบในประเทศที่มีระบบหลายพรรคซึ่งไม่มีพรรคใดมีเสียงข้างมากในสภา" ¹

ส่วน แจค ซี.พลาโน (Jack C.Plano) และคนอื่น ๆ ก็ได้ให้ความหมายไว้ในทำนองเดียวกันว่า

¹ Reymond H.Kaaret, "Coalition Government" in Dictionary of Political Science, ed. - Joseph Durnar (Totawa, N,J, : Littlefield, Adams & Co., 1970), P.101.

เป็นรัฐบาลซึ่งพรรคเสียงข้างน้อยหลาย ๆ พรรคร่วมกันจัดตั้งขึ้นเมื่อไม่มีพรรคใดมีเสียงข้างมากในสภา หัวหน้าพรรคที่มีเสียงมากที่สุดในสภาจะพยายามทำความเข้าใจกับพรรคเล็ก ๆ จำนวนหนึ่ง เพื่อให้สามารถกลายเป็นเสียงข้างมากในสภา โดยขอตกลงค้ำประกันว่า อาจรวมถึงคำมั่นสัญญาที่จะนำหรือลงคะแนนโหวต หรือโครงการบางอย่างมา หรืออาจเป็นการตกลงแจกจ่ายตำแหน่งในคณะรัฐบาลหรือตำแหน่งอื่น ๆ ให้แก่พรรคที่ร่วมมือเป็นต้น¹

2. "เสถียรภาพของรัฐบาลกับเสถียรภาพทางการเมือง" ผู้ปกครองไทยหลายยุคหลายสมัยที่เชื่อว่าทั้งสองสิ่งนี้คือสิ่งเดียวกัน กล่าวคือถือว่าการมีเสถียรภาพทางการเมืองนั้นก็คือการที่รัฐบาลของตนสามารถทำการปกครองอยู่ได้อย่างราบรื่นครบวาระ ถึงแม้ว่าจะเจตนาหรือไม่ก็ตามความเข้าใจเช่นนั้นน่าผิด เพราะเสถียรภาพของรัฐบาลนั้นหมายถึงแต่เพียงการที่รัฐบาลหนึ่ง ๆ สามารถบริหารประเทศไปได้อย่างราบรื่นครบวาระเท่านั้น แต่ "เสถียรภาพทางการเมือง" หมายถึงสภาพทางการเมืองที่มีความสงบราบรื่น มีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางการเมืองที่ประชาชนให้ความยินยอมอย่างเคร่งครัด การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือตัวผู้ปกครองก็ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์นั้น ๆ โดยนัยนี้การมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพแต่ไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชนจึงไม่อาจถือได้ว่ามีเสถียรภาพทางการเมือง และตรงข้ามบางครั้งแม้รัฐบาลแต่ละชุดจะมีอายุสั้น แต่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเหล่านั้นก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ตกลงกันไว้ ก็ไม่อาจถือได้ว่าประเทศนั้นไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองเช่นกัน

3. "รัฐบาลสหพรรค" หมายถึงรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวกันของพรรคการเมืองกลุ่มหนึ่งหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 กลุ่มการเมืองนี้ได้สนับสนุนให้ ร.ว. ศึกฤทธิ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมเป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากกลุ่มการเมืองนี้ประกอบด้วยพรรคมากถึง 16 พรรค จึงเรียกว่า รัฐบาลสหพรรค

4. "รัฐบาลจตุรพรรค" หมายถึงรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 โดยการร่วมมือกันของพรรคใหญ่ ๆ ในขณะนั้น 4 พรรค คือ พรรคประชา-

¹ Jack C. Plano, et. al Political Science Dictionary (Illinois : The Dryden Press, 1973), P.61.

ธิปไตย พรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคม พรรคสังคมชาตินิยม ทั้งนี้โดยมีม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยเป็นนายกรัฐมนตรี

5. "เสถียรภาพภายในพรรคการเมือง" หมายถึงความเป็นปึกแผ่น และการร่วมมือกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในพรรค พรรคการเมืองที่มีเสถียรภาพนั้น จะปรากฏว่าสมาชิกจะมีระเบียบวินัยอยู่เสมอ ความขัดแย้งภายในอาจมีไ้ระดับหนึ่ง แต่เมื่อความเห็นใด ๆ ผ่านออกมาเป็นมติพรรคแล้ว ทุกคนจะเคารพและปฏิบัติตาม

6. "รัฐบาลทหาร" การใช้อำนาจนี้ยังมีความสับสนอยู่มาก และบางครั้งก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้ง่าย รัฐบาลของนายพล เคอโกลด์ แห่งฝรั่งเศส หรือรัฐบาลของ พล.ร.ต. หลวงธำรง นาวาสวัสดิ์ รัฐบาลทั้งสองนี้แม้จะมีผู้นำเป็นทหาร แต่ลักษณะการเข้ามาและมีใช้อำนาจก็ไม่ถือว่าเป็นรัฐบาลทหาร ตรงข้ามรัฐบาลที่พลเรือนเป็นผู้นำบางรัฐบาล เช่น รัฐบาลประธานาธิบดีมาร์กอส หรือรัฐบาลของนายชานินทรนั้น เราถือว่าเป็นรัฐบาลทหาร รัฐบาลทหารในที่นี้จึงหมายถึง "รัฐบาลที่กลุ่มทหารเข้ามาเป็นผู้ใช้อำนาจ โดยไม่ผ่านการยอมรับจากประชาชน และลักษณะการใช้อำนาจเป็นไปโดยผลการ และการใช้อำนาจของทหารนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ใช้โดยตรง อาจเป็นการใช้อิทธิพลกดดันหรือครอบงำอยู่เบื้องหลังรัฐบาลพลเรือนก็ได้"

7. "การปฏิวัติ" และ "รัฐประหาร" ในความหมายที่แท้จริงนั้น การปฏิวัติ (revolution) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ใช้อำกำลังรุนแรง โดยมุ่งเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างและค่านิยมทางการเมืองและสังคม ซึ่งต่างกับการรัฐประหาร (coup d'etat) ที่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงคณะผู้ปกครองโดยใช้อำกำลังเท่านั้น การปฏิวัติจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าการรัฐประหารมาก และการปฏิวัติที่แท้จริงในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็มีไม่บ่อยครั้งนัก การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยเท่าที่ผ่านมานั้น ส่วนใหญ่ยังคงเป็นแค่การรัฐประหารเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเมื่อปี 2475 และ 14 ตุลาคม 2516 นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีจุดมุ่งหมายมากกว่าการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครองเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลง

เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น มีประชาชนเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก จึงอาจอนุโลมเรียกว่า การปฏิวัติได้

8. "ทรราชย์" เป็นการปกครองโดยคน ๆ เดียวที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย มักใช้อำนาจวิตรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ถือว่าเป็นการปกครองที่เลวที่สุด หลัง 14 ตุลาคม 2516 นั้น จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพ.อ.ณรงค์ กิตติขจร อีคี่ผู้ปกครองเหล่านี้เคยใช้อำนาจเด็ดขาดปกครองประเทศและได้รับความเกลียดชังจากประชาชนอย่างรุนแรง จึงถูกเรียกว่า "ทรราชย์"

7. สมมติฐานในการศึกษา

สมมติฐานหลัก การขาดเสถียรภาพของรัฐบาลผสมสหพรรคและจตุรพรรคเป็นผลมาจากปัจจัยภายในรัฐบาล 2 ประการคือ

1. ความไม่มีเสถียรภาพภายในพรรคที่มาร่วมมือกัน
2. ความขัดแย้งกันในนโยบาย ตัวบุคคล และผลประโยชน์ระหว่างพรรคการเมืองที่มาร่วมมือกัน

กับเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกรัฐบาลอีก 2 ประการ คือ

3. การกดดันและคุกคามจากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ
4. การแสดงบทบาทของพรรคฝ่ายค้านทั้งในและนอกสภาเพื่อลดความนิยมที่ประชาชนมีต่อรัฐบาล และหาทางบั่นทอนความเข้มแข็งของรัฐบาลลง

สมมติฐานย่อย "เสถียรภาพของรัฐบาลผสมสหพรรคได้รับผลกระทบจากปัจจัยความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองที่มาร่วมรัฐบาล และปัจจัยเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของพรรคฝ่ายค้านมากที่สุด โดยเฉพาะอาจถือได้ว่าปัจจัยเกี่ยวกับการขัดแย้ง แย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างพรรครัฐบาลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ต่างกับรัฐบาลผสมจตุรพรรคที่ปัจจัยเกี่ยวกับความไม่มีเสถียรภาพภายในพรรคโดยเฉพาะพรรคประชาธิปไตยที่เป็นแกนกลางรัฐบาลเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งอิทธิพลถึงความล้มเหลวของรัฐบาล ส่วนปัจจัยเกี่ยวกับการกดดันและ

คุกคามจากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในขณะนั้นน่าจะมีอิทธิพลต่อรัฐบาลทั้งสองไม่ต่างกันนัก เพราะช่วงเวลาใกล้เคียงและติดต่อกัน"

8. การนำเสนอเรื่อง

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งการเสนอเรื่องออกเป็น 8 บทด้วยกัน ในบทแรกซึ่งเป็นบทนำผู้เขียนได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปของปัญหา วัตถุประสงค์ สมมติฐาน และวิธีการศึกษาที่ใช้ บทที่ 1 ได้กล่าวถึงแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเสถียรภาพของรัฐบาลผสม ทั้งนี้เป็นการค้นหาคำตอบบางอย่าง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการมองปัญหาเดียวกันนี้ในประเทศของเรา ส่วนบทที่ 2 นั้น ผู้เขียนได้พิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางการเมืองในขณะนั้น ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา ข้อเท็จจริงในบทนี้ไม่ได้มีคุณค่าโดยตัวของมันเอง แต่จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการวางพื้นฐานความเข้าใจ ใ้กับการพิจารณาและวิเคราะห์ปัญหาในบทต่อ ๆ ไป ตั้งแต่บทที่ 3 ถึงบทที่ 6 นั้น ผู้เขียนได้พิจารณาถึงปัจจัยแต่ละตัวที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลผสมทั้งสอง ทั้งนี้เพื่อค้นหาคำตอบที่แน่ชัดว่า ปัจจัยดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลผสมทั้งสองเหมือน หรือแตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างไร เริ่มจากบทที่ 3 ได้กล่าวถึงการขาดเสถียรภาพภายในพรรคการเมือง บทที่ 4 พิจารณาถึงการขัดแย้งกันระหว่างพรรคการเมือง บทที่ 5 กล่าวถึงการกดดันจากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ และบทที่ 6 ได้พิจารณาถึงบทบาทของพรรคฝ่ายค้าน สำหรับบทที่ 7 นั้น เป็นการสรุปผลการศึกษาที่ได้กระทำมาทั้งหมด ตลอดจนเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาบางอย่าง